

ГЕРОЇЗМ УКРАЇНСЬКИХ ВОЇНІВ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ МОЛОДІ

Аналітична записка для МОН України

Україна з 2014 р. платить величезну ціну за право вільно жити на своїй землі. На захист незалежності та територіальної цілісності України стали кращі сини і дочки українського народу, представники різних регіонів, професій, вікових груп та етнічних спільнот. Але їх об'єднувало одне – любов до Батьківщини, бажання жити у вільній державі та прагнення залишити у спадок своїм дітям і онукам щасливу і процвітаючу країну.

Війна формує новий тип героїзму, що стає зразком для наслідування молоддю. Героїчні вчинки як сучасників, так й історичних постатей надихають та мотивують до активної громадянської позиції. Впродовж 2023–2024 рр. творчий колектив співробітників Науково-дослідного інституту українознавства МОН України, а з 01.05.2024 р. – НДІ українознавства КНУ імені Тараса Шевченка виконував прикладне теоретичне наукове дослідження «Українознавство в системі національно-патріотичного виховання учнівської молоді в процесі збереження та відтворення ідентичності української нації в Україні та за кордоном» (№ державної реєстрації 0123U100534) під керівництвом кандидата історичних наук О. Газізової. Колектив виконавців напрацював низку рекомендацій щодо популяризації прикладів героїзму українців в освітньому процесі, а також вказав на роль медіа в поширенні цих прикладів, оскільки саме вони створюють

образ національних героїв і підкреслюють важливість боротьби за свободу.

Офіційне визнання героїчного вчинку, як правило, супроводжується державною нагородою. Вищим ступенем відзнаки в Україні від 23 серпня 1998 р. є звання Героя України. Його присвоюють громадянам України за здійснення визначного геройського вчинку. Нагородженому вручається орден «Золота Зірка», а також виплачується одноразова грошова винагорода. Звання «Герой України» присуджується як живим, так і загиблим або померлим на момент нагородження. Від початку широкомасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України 24 лютого 2022 р. на середину квітня 2024 р. понад 312 військовослужбовців Збройних сил України (ЗСУ) були удостоєні звання Героя України.

Найвищою суто військовою нагородою України є Хрест бойових заслуг. Від початку збройної агресії РФ проти України Хрестом бойових заслуг нагороджено 138 військовослужбовців ЗСУ. Цю відзнаку засновано 5 травня 2022 р. з метою належного вшанування захисників суверенітету, незалежності та територіальної цілісності України. Як зазначено у Положенні про нагородження, «ця президентська відзнака вручається за видатну особисту хоробрість та відвагу або видатний геройський вчинок під час виконання бойового завдання в умовах небезпеки для життя та безпосереднього

зіткнення із противником, а також за видатні успіхи в управлінні військами (силами) під час ведення воєнних (бойових) дій. Одна особа може бути нагороджена Хрестом бойових заслуг не більш ніж тричі. Носять цей хрест зліва на грудях перед усіма іншими нагородами. Вище цього Хреста розміщується за наявності лише орден «Золота Зірка».

З початку повномасштабної російсько-української війни у лютому 2024 р. державними нагородами України на середину жовтня 2024 р. було відзначено 61425 військовослужбовців ЗСУ.

Для жінок за визначні особисті заслуги перед українською державою засновано орден княгині Ольги. Зокрема, на середину жовтня 2024 р. орденом княгині Ольги II ступеня нагороджено 88 жінок-військовослужбовиць. Цим орденом не нагороджуються помертло.

Як зазначалось вище, з 2014 р. нашу державу захищають найкращі представники багатьох верств українського суспільства, усіх регіонів України у складі різних бойових підрозділів ЗСУ та інших військових формувань. На жаль, багато з них ще в період Антитерористичної операції / Операції об'єднаних сил (АТО/ООС), а особливо з 24 лютого 2022 р. – початку широкомасштабного вторгнення Росії в Україну – загинули, пропали безвісти, потрапили у полон, були тяжко поранені і стали інвалідами. Але і сьогодні мужні воїни самовіддано, попри всі труднощі й негаразди, захищають Україну зі зброєю у руках і наближають нашу перемогу над лютим ворогом.

Виконавці вказаної НДР пропонують вчителям ЗЗСО і викладачам історії України у вишах проводити тематичні заняття «Героїзм українського народу в боротьбі за суверенітет української

держави в умовах воєнної агресії Російської Федерації», на яких здобувачі освіти могли б ознайомитись із життєвим і бойовим шляхом військовослужбовців (льотчиків, морських піхотинців, танкістів, десантників, піхотинців, артилеристів, мінометників, гранатометників, військових розвідників та журналістів), зокрема: В. Агеєва, С. Алексапольського, Г. Афанасьєва, В. Баранюка, І. Бедзая, В. Благівісного, В. Боечка, Є. Бови, Д. Василюка, С. Волинського, В. Гаврилюка, О. Гегечкорі, А. Герасименка, А. Гергерта, Т. Греня, В. Грицаєнка, Т. Давидюк, Д. Дозирчого, М. Забродського, М. Заремби, О. Затилюка, І. Зубкова, А. Ковальчука, Є. Копотуна, В. Коренчука, О. Корпана, Д. Коцюбайла, С. Кривоноса, С. Криворученка, В. Литвина, В. Лободюка, М. Матюшенка, А. Мілая, О. Меся, Є. Межевікіна, Д. Мурашка, В. Нежинського, Є. Пальченка, А. Пільщикова, С. Пономаренка, О. Порхуна, А. Рудого, О. Сенцова, Є. Сидоренка, В. Скакуна, І. Скибюка, А. Ткачука, В. Торшина, Л. Ходи, В. Чибінеєва, О. Яхновського та багатьох інших українців – захисників-героїв.

Також окремо на заняттях слід розглядати питання про участь українських жінок у героїчній боротьбі за незалежність України під час сучасної російсько-української війни, яка внесла багато нових уявлень про роль українських жінок у війні, зокрема їхнє місце у війську. Технологічність війни у XXI ст., незважаючи на відмінності між статями, дає можливість служити у війську на більшості бойових посад як чоловікам, так і жінкам. Прискорений науково-технічний прогрес та удосконалення законодавчої бази у багатьох країнах світу, в т. ч. і в Україні, щодо забезпечення гендерної рівності як чоловіків, так і жінок сприяють також

зміні підходів щодо необхідності присутності жінок у військових формуваннях, зокрема під час воєнних дій. Якщо соціологічні опитування 2018 р. фіксували підтримку ідеї рівноправності жінок і чоловіків в армії на рівні 53%, то в 2023 р. ця підтримка зросла до 80%.

Чисельність жінок у ЗСУ продовжує зростати. На січень 2024 р. в українському війську служили 45587 військовослужбовиць, що на 2108 осіб більше, ніж у жовтні 2023 р. Із них статус учасника бойових дій мають 13487 жінок. У зонах бойових дій безпосередньо перебувають близько 5000 жінок-військовослужбовиць.

З початком проведення АТО/ООС на сході України у 2014 р. загальна кількість жінок у армійському середовищі становила понад 49000 осіб. Безпосередньо військовослужбовиць налічувалось 16557 осіб. Станом на 2024 р. загальна кількість жінок, які служать і працюють у ЗСУ, становить понад 62000 осіб. Жінкам у військових частинах почали видавати жіночу військову форму. Під час теперішньої російсько-української війни жінки виконують на фронті найрізноманітніші обов'язки: працюють як медичні працівниці, снайперки, кулеметниці, волонтерки тощо. Отже, жінки в сучасній війні часто відіграють не менш важливі ролі, ніж чоловіки. Особливо це стосується тих спеціальностей, де треба застосовувати не фізичну силу, а інтелектуальні здібності, розсудливість, терплячість. Згідно із статистичними даними на керівних посадах у ЗСУ частка жінок становила 11%.

Долі жінок-військовослужбовиць, особливо в полоні, часто складаються у деяких випадках навіть гірше, ніж у чоловіків. На початок липня 2023 р. у

російських в'язницях перебувало 126 жінок-українок: 46 військовослужбовиць і 80 цивільних осіб.

Історії найвідоміших українських жінок-військовослужбовиць – героїнь сучасної російсько-української війни (Олена Білозерська, Христина Бойчук, Катерина Бринецька, Ліна Грозик, Марта Дем'янчук, Юлія Дерусова, Євгенія Емеральд, Ірина Іваннікова, Юлія Латутіна, Юлія Микитенко, Юлія Паєвська, Катерина Поліщук, Оксана Рубаняк, Анна Рясна, Юлія Сімачова, Ольга Сімонова, Андріана Сусак-Арехта, Ярина Чорногуз, Людмила Шугалей та інші) – заслуговують на увагу вчителів у процесі організації національно-патріотичного виховання.

Крім цього, великою є роль жінки-берегині дому: дружини, яка чекає свого чоловіка з фронту, матері, яка чекає свого сина, сестри, яка чекає свого брата і т. д. Жінки виконують надзвичайно важливу волонтерську роботу, допомагають біженцям, плетуть маскувальні сітки, складають аптечки, сортують гуманітарну допомогу, збирають грошові пожертви на підтримку ЗСУ. Всі ці фактори є надзвичайно важливими для перемоги, адже жінки забезпечують постійну підтримку нашим воїнам як на фронті, так і в тилу.

Також розробники НДР рекомендують впроваджувати у навчальний процес заняття на такі теми, як «Феномен волонтерського руху» та «Меморіалізація пам'яті українських героїв».

Підсумовуючи сказане, зазначимо, що своєю боротьбою Україна привертає увагу багатьох цивілізованих держав світу, всього прогресивного людства, яке захоплюється нашою стійкістю і відвагою. Україна доводить світові, що зло

приречене на поразку і має бути покаране, навіть якщо це станеться не сьогодні. Запорукою усьому є українське військо, тому вшанування подвигів українських воїнів відіграє велику роль в процесі виховання громадянської самосвідомості та патріотизму молодого покоління і є умовою й засобом формування новітньої української національної ідентичності.

В умовах війни формування в учнівської молоді національних суспільно-державних цінностей як ідейного підґрунтя української ідентичності має стати одним із головних завдань освітньої політики. Відновлення історичної й культурної пам'яті спонукає до вироблення нових підходів і методів подачі обґрунтованої інформації про Україну й українців в освітньому процесі, що

відповідно підвищує рівень консолідації молодого покоління. Осмислення потребують позитивні суспільні та державні практики вшанування героїв, авторитет українських героїв у світі як необхідна складова збереження національної спільноти.

Ірина КРАСНОДЕМЬСКА

orcid.org/0000-0001-5552-9073

кандидат історичних наук,
завідувачка відділу етнології
та історії України

НДІ українознавства
КНУ імені Тараса Шевченка

Сергій ГУБСЬКИЙ

orcid.org/0000-0003-0203-651X

молодший науковий співробітник
НДІ українознавства
КНУ імені Тараса Шевченка